

Peter Mariot

MODEL REGIONALNY TURYSTYKI SŁOWACJI LE MODELE REGIONAL DU TOURISME DE LA SLOVAQUIE A REGIONAL MODEL OF TOURISM IN SLOVAKIA

Autor w artykule przedstawia model regionalny turystyki Słowacji, który składa się z ośrodków, osi wzrostu oraz powierzchni (stref, regionów węzłowych). Na obszarze Słowacji występują cztery podstawowe typy ośrodków turystyki (ośrodki wypoczynkowe całoroczne, ośrodki wypoczynkowe sezonowe, uzdrowiska oraz miejskie ośrodki turystyki), trzy osie wzrostu, trzy strefy (jądrowa strefa turystyczna, przejściowa strefa turystyczna, peryferyjna strefa turystyczna) oraz regiony węzłowe, reprezentowane przez zaplecza rekreacyjne miast, których liczba mieszkańców jest większa niż 50 tys.

1. GŁÓWNE ETAPY ROZWOJU TURYSTYKI NA SŁOWACJI PO 1990 ROKU

W wyniku zmian politycznych, które dokonały się po 1990 r. w państwach Europy Wschodniej, turystyka na terenie Słowacji przeżywa dosyć skomplikowany rozwój. Do cech specyficznych owego rozwoju, który podzielić można na trzy etapy, należą zwłaszcza: zmiany w strukturze gości zagranicznych, prywatyzacja urządzeń turystyki, wyraźna podwyżka cen usług turystycznych itd.

Etap I obejmuje lata 1990–1992; był to okres, w którym zaszły podstawowe zmiany w strukturze turystyki Słowacji (jeszcze w ramach Czecho-Słowacji), spowodowane przejściem z gospodarki scentralizowanej na gospodarkę wolnorynkową. Po likwidacji przeszkód paszportowych oraz wizowych z państwami zachodnioeuropejskimi, dominującymi gośćmi Słowacji stali się turyści z Europy Zachodniej. Wyraźnie wzrosła liczba gości z Austrii i Niemiec, którzy przyjeżdżali głównie, aby zaspokoić ciekawość, jak zmieniło się życie mieszkańców jednego z państw postkomunistycznych.

Zasługą ustaw popierających rozwój wolnego rynku było sprywatyzowanie w latach 1990–1992 aż 99% urządzeń turystycznych. Brak kapitału i doświad-

ceń w kierowaniu nimi oraz różne inne realia spowodowały jednak gwałtowny spadek całkowitej pojemności baz noclegowych z 69,8 tys. (1990 r.) na 41,1 tys. miejsc noclegowych (1992 r.). W tym okresie zniknęło kilka dużych ośrodków noclegowych (hotele) w miastach oraz w uzdrowiskach Słowacji. Nowe relacje rynkowe oraz liberalizacja cenowa (wprowadzona 1.01.1991 r.) przyniosły wyraźną podwyżkę cen usług turystycznych. Ceny w restauracjach wzrosły o 140%, w hotelach aż o 300–700% i stały się ważnym narzędziem selekcji uczestników turystyki. Wysokie koszty zminimalizowały udział mieszkańców Słowacji w turystyce krajowej oraz przyczyniły się do wzrostu znaczenia turystyki służbowej.

Wraz z powstaniem niepodległego państwa słowackiego (1.01.1993 r.) rozpoczął się drugi etap rozwoju turystyki na Słowacji, który trwał do 1996 r. Cechą charakterystyczną tego etapu był ekstensywny rozwój turystyki w Republice Słowacji. Zasadą współdziałania różnych czynników, do których należał przede wszystkim fakt, iż mieszkańcy Czech stali się gośćmi zagranicznymi, w latach 1993–1996 stosunkowo szybko wzrastała liczba cudzoziemców oraz wysokość dochodów dewizowych pochodzących z turystyki. Względnie bezproblemowemu rozwojowi turystyki nie towarzyszyło jednak przyjmowanie adekwatnych przepisów prawa i działań marketingowych (np. nie przyjęto ustawy wspierającej turystykę, pogorszyła się rejestracja statystyczna turystyki, nie było koordynacji promocji Słowacji i poszczególnych regionów turystycznych za granicą) W związku z tym struktura gości zagranicznych Republiki Słowacji ulegała stopniowej transformacji. Obniżył się udział gości z państw Unii Europejskiej;

T a b e l a I

Rozwój turystyki na Słowacji w latach 1990–1996

Développement du tourisme en Slovaquie dans les années 1990–1996

Wyszczególnienie	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Liczba nocujących (w mln)	3,2	2,2	1,5	1,4	1,9	2,1	2,3
– w tym cudzoziemców	0,8	0,6	0,5	0,6	0,9	0,8	0,9
Liczba noclegów (w mln)	10,2	6,4	4,2	4,7	6,3	6,5	8,7
– w tym cudzoziemców	.	.	1,5	1,8	2,7	2,8	3,5
Średnia długość pobytu (w dniach)	3,1	2,9	2,8	3,3	3,2	3,1	3,5
– w tym cudzoziemców	.	2,6	2,8	3,0	3,1	3,4	3,7
Liczba osób na granicach państwowych (w mln)	13,9	13,9	15,7	12,9	21,9	27,3	33,1
Dochody dewizowe (w mln \$ USA)	70,0	134,0	213,0	390,0	568,0	620,0	672,8
Udział PKB Słowacji (w %)	0,9	1,4	2,2	3,6	4,5	4,1	3,5
Udział w eksporcie Słowacji (w %)	2,4	4,4	6,5	7,1	8,5	7,1	7,5
Udział w obrotach handlu detalicznego (w %)	1,8	3,4	4,3	5,9	7,8	7,0	7,0

w 1996 r. odwiedziło Słowację 21,9% gości z Czech, 18% z Niemiec, 15,8% z Węgier, 11,9% z Polski, 9,9% z Austrii, 7,8% z Ukrainy i 15,7% z pozostałych państw świata. Równocześnie zmniejszał się wzrost dochodów dewizowych z turystyki, a jednocześnie pojawiały się negatywne konsekwencje braku aktywności marketingowej. Etap rozwoju ekstensywnego turystyki na Słowacji trwał do 1996 r. (tab. I).

W 1997 r. rozpoczął się trzeci etap rozwoju turystyki na Słowacji; charakteryzuje go stagnacja i upadek. Porównując lata 1996 i 1997 można stwierdzić, że w 1997 r. obniżyły się dochody dewizowe Republiki Słowacji z turystyki o 18,9% (do poziomu 545 mln \$ USA), a liczba gości zagranicznych spadła o 5% (do poziomu 31,7%). Na początku 1998 r. tendencja zniżkowa nadal się utrzymywała. W pierwszym półroczu 1998 r. odwiedziło Republikę Słowacji o 11,5% gości zagranicznych mniej niż w pierwszym półroczu 1997 r., a dochody dewizowe z turystyki spadły o ok. 17%.

2. PODSTAWOWE ELEMENTY MODELU REGIONALNEGO TURYSTYKI REPUBLIKI SŁOWACJI

W geografii turystyki w ostatnim czasie częściej pojawiają się próby syntetycznej oceny najbardziej istotnych elementów systemu turystyki. Powstało wiele modeli, które starają się objaśnić funkcję oraz strukturę przestrzenną turystyki (np. Benthien 1997, Kostrowicki 1975, Krzymowska-Kostrowicka 1980, Mariot 1983, Miossec 1977, Pearce 1995, Preobrażeński, Vedenin, Stupina 1984 oraz wielu innych). Ich autorzy prezentowali swoje opinie na różnym poziomie abstrakcji oraz na wysokim stopniu generalizacji, odkrywając szereg praw prowadzących do rozwiązania ważnych problemów związanych z problematyką modelowania turystyki.

Nowy kierunek zainteresowań autorów modeli turystyki reprezentuje praca L. Rognanta (1990). Autor ten zastosował w analizie podstawowych cech przestrzennych turystyki Włoch podejście systemowe. Na przykładzie konkretnego państwa, będącego mocarstwem turystycznym, zbadał związki między prądami, węzłami, sieciami oraz powierzchniami i stworzył model struktury przestrzennej turystyki Włoch. Podobne podejście zastosował na przykładzie departamentu francuskiego Maine-et-Loire D. Cléry (1993). Udowodnił on, że również na mniejszych obszarach przydatne staje się zastosowanie owego postępowania metodycznego do szczegółowego zbadania oraz prostszego wytłumaczenia struktury regionalnej turystyki.

Również artykuł P. Mariota (1995), poświęcony słowackiej części Tatr Wysokich, przedstawia elementy podstawowe struktury regionalnej obszaru ba-

danego oraz niektóre ich związki. W badaniach tych autor zastosował metodę modelu graficznego struktur przestrzennych (Cliff, Ord 1975). W niniejszym artykule połączone zostaną obydwie prezentowane postępowania metodyczne oraz przedstawiony będzie model regionalny turystyki Słowacji, odpowiadający sytuacji w końcu XX w.

2.1. OŚRODKI

Centrami podstawowymi rozwoju turystyki są ośrodki turystyki – jednostki osadnicze, które mają z różnych powodów wyższy stopień atrakcyjności turystycznej niż zwyczajne jednostki osadnicze oraz posiadają na wyższym poziomie rozwiniętą infrastrukturę turystyczną. Wbrew różnym podejściom w określeniu tych jednostek osadniczych, najczęściej w badaniach geograficznych utożsamiano jednostki te z jednostkami podstawowymi podziału administracyjnego – gminami.

W określaniu typów ośrodków turystycznych badacze stosują różnego rodzaju kryteria, np. liczbę noclegów, jej związek z liczbą mieszkańców gminy (intensywność turystyki), związek między liczbą noclegów w letnim a liczbą noclegów w zimowym sezonie (sezonowość turystyki), wykorzystanie baz noclegowych, udział mieszkańców jednostki osadniczej pracujących w usługach, średnia długość pobytu gości, struktura infrastruktury turystycznej itd. W związku z tym istnieje kilka typologii ośrodków turystyki, które w większości przypadków stosują kombinację hierarchiczną kilku kryteriów oraz uwzględniają niektóre specyficzne cechy regionalne badanego obszaru.

W Słowacji opracowano kilka typologii ośrodków turystyki, które wykorzystywały dane liczbowe (Mariot 1970, *Atlas SSR* 1980). W postaci najbardziej syntetycznej, prawie modelowej, typy ośrodków turystyki Republiki Słowacji były prezentowane na mapie *Turystyka i wypoczynek* (Vystoupil, Hýkl o v á, Mariot) opublikowanej w *Atlasie środowiska i zdrowia mieszkańców Czechosłowacji* (1992). Po określonej modyfikacji pojęć zastosowanych w opracowaniu tej mapy można na terenie Słowacji wyróżnić cztery podstawowe typy ośrodków turystycznych:

- ośrodki wypoczynkowe dostępne przez cały rok,
- ośrodki wypoczynkowe dostępne sezonowo,
- uzdrowiska,
- miejskie ośrodki turystyki.

Ośrodki wypoczynkowe całoroczne położone są na terenach górskich Słowacji, o chłodniejszym klimacie, w których krajobraz jest dodatkowym czynnikiem korzystnym dla rozwoju turystyki (przez cały rok) oraz dla rozwoju sportów zimowych (w sezonie zimowym). Ośrodki te dysponują rozbudowaną bazą

turystyczną, w której dominują różnego rodzaju urządzenia noclegowe oraz urządzenia wspierające rozwój turystyki i rozwój sportów zimowych. Turystyka w tym typie ośrodków należy do pierwotnych czynników, które determinują ich bazę ekonomiczną oraz fizjonomię (Terchová, Demänovská Dolina, Vysoké Tatry, Ždiar i in.).

Ośrodki wypoczynkowe sezonowe (letnie) są rozproszone na ciepłych klimatycznie obszarach Słowacji i są związane z obecnością większych terenów wodnych. W sezonie zimowym ruch turystyczny praktycznie w nich zamiera. Dlatego dominuje tu sezonowa baza noclegowa oraz inne urządzenia sezonowe. Turystyka w tym typie ośrodków wywiera wpływ na ich bazę ekonomiczną, lecz nie jest elementem decydującym (Senec, Vinné, Kaluža, Holčikovce i in.).

Uzdrowiska należą do ośrodków, które charakteryzuje najbardziej tradycyjna historia rozwoju turystyki. Ich położenie jest związane z występowaniem źródeł wód leczniczych (uzdrowiska balneologiczne) lub ze sprzyjającymi warunkami klimatycznymi (uzdrowiska klimatyczne). Uzdrowiska pełnią nie tylko funkcję leczniczą, lecz także funkcję wypoczynkową. Ośrodki te wykorzystywane są przez cały rok, dlatego mają rozbudowaną oraz szeroką bazę turystyczną (Piešťany, Trenčianske Teplice, Bardejov i in.).

Miejskie ośrodki turystyczne są z jednej strony odwiedzane przez turystów zainteresowanych skoncentrowanymi na ich obszarze zabytkami kulturalnymi oraz historycznymi, z drugiej zaś strony – duże znaczenie ma w nich turystyka służbowa. Rozmieszczenie miejskich ośrodków turystyki jest związane z rozwojem sieci osadniczej kraju. Chociaż w największych ośrodkach miejskich można obserwować bardzo wysoką liczbę noclegów, to turystyka wywiera mały wpływ na ich bazę ekonomiczną (Bratislava, Košice, Prešov, Žilina, Nitra i in.).

2.2. OSIE ROZWOJU

Obszar Słowacji dysponuje względnie dobrze rozbudowaną siecią komunikacyjną. Funkcją podstawową tej sieci jest zabezpieczenie połączenia między dwoma podstawowymi regionami ekonomicznymi Republiki Słowacji (zachodnim – z centrum w Bratisławie i wschodnim – z centrum w Koszycach) oraz włączenie do międzynarodowej sieci komunikacyjnej. Główne szlaki transportowe przebiegają w trzech pasmach w kierunku zachód-wschód (Bratislava–Žilina–Poprad–Košice, Bratislava–Banská Bystrica–Košice, Bratislava–Zvolen–Košice). W kierunku północ-południe szlaki te połączone są liniami komunikacyjnymi, na których intensywność transportu jest niższa.

Turystyka wykorzystuje istniejący układ sieci komunikacyjnej Słowacji. Poszczególne szlaki komunikacyjne oraz ich połączenia mają z punktu widzenia turystyki zasadnicze znaczenie. W związku z tym można na obszarze Słowacji

wyróżnić trzy osie rozwoju, które są szlakami podstawowymi ruchu turystycznego.

Najważniejszą jest oś Bratislava–Žilina–Poprad, która łączy centrum gospodarcze ze stolicą kraju oraz ważny region przemysłowy Republiki Słowacji (Považie) z najważniejszym słowackim obszarem turystycznym (Tatry). Funkcja osi jest zabezpieczona przez zelektryfikowaną linię kolejową oraz sieć drogową o względnie dobrej jakości (50% długości tej trasy stanowi autostrada).

Oś tę wykorzystują zarówno uczestnicy turystyki krajowej, jak i zagranicznej. Turyści krajowi pochodzą głównie z dużych miast, przez które oś przechodzi (Trnava, Piešťany, Žilina, Martin) oraz z ich gęsto zaludnionych zapleczy. Mieszkańcy tych obszarów należą do grupy o najwyższym poziomie dochodów w Słowacji.

Pozycję osi Bratislava–Žilina–Poprad w turystyce określa fakt, iż łączy ona ważne ośrodki turystyczne Republiki Słowacji (Bratislava, Piešťany, Trenčín, Žilina i in.). Dlatego dołączają się do niej niektóre szlaki komunikacyjne, które są ważne z punktu widzenia dojazdu na Słowację gości zagranicznych. Na terenie Bratysławy do osi tej włączają się cztery trasy. W pierwszej kolejności jest to trasa Bratysława–Wiedeń (Włochy–Niemcy), po której przemieszcza się na terenie Słowacji najwięcej turystów z Europy Zachodniej. Następna jest trasa Bratysława–Brno–Praga, która umożliwia dostęp turystów z Czech na teren Słowacji południowo-zachodniej. Trasy Bratysława–Komárno–Budapeszt i Bratysława–Balaton–Zagrzeb łączą zachodnią Słowację z Węgrami, Chorwacją, Jugosławią oraz krajami Europy Południowo-Wschodniej.

W Trenčinie do osi Bratysława–Žilina–Poprad przyłącza się szlak komunikacyjny Trenčín–Uherské Hradište (Brno–Ostrava), który jest wykorzystywany przez obywateli Czech (stanowią oni największą grupę wśród gości zagranicznych).

Drugą oś tworzy szlak komunikacyjny Bratysława–Bańska Bystrzyca–Poprad, który, podobnie jak pierwsza oś, łączy stolicę Słowacji Bratysławę z regionem tatrzańskim, lecz prowadzi przez środkową Słowację. Dominuje tu wyraźnie ruch turystów krajowych zainteresowanych odwiedzeniem regionu Tatr Niskich.

Obie osie wzrostu posiadają identyczny punkt wyjścia (Bratysława) oraz punkt docelowy (Poprad/Tatry), tworząc okrąg pozwalający na przyjazd z jednego kierunku i powrót drugim szlakiem. Z tego powodu, wzdłuż tych osi jest skupiona większość urządzeń przeznaczonych dla turystów zmotoryzowanych. Najbardziej atrakcyjne ośrodki turystyki zlokalizowane na tych szlakach stają się jądrami rozwoju turystyki, które obejmują również ich najbliższe okolice.

Trzecią oś wzrostu, z punktu widzenia turystyki, tworzy szlak, który biegnie drogą Trstená–Ružomberok–Bańska Bystrzyca–Šahy. Jest to ważny odcinek drogi europejskiej (E77), która łączy rejon Bałtyku z Europą Południowo-Wschodnią. Cechą charakterystyczną tego szlaku jest funkcja tranzytowa. Po-

nieważ odcinek słowacki E77 prowadzi przez obszary o wysokich walorach turystycznych krajobrazu, funkcja tranzytowa została tutaj wzbogacona o funkcję turystyczną. Rozwój turystyki wzdłuż tej osi wzmocnił również fakt, iż przecina ona oraz łączy obie już wcześniej charakteryzowane osie wzrostu i stwarza inne możliwości wyboru kierunku ruchu zmotoryzowanych uczestników turystyki.

2.3. OBSZARY

2.3.1. STREFY

Obszar Republiki Słowackiej, w porównaniu z innymi krajami Europy Środkowej i Wschodniej, odznacza się względnie wysokim poziomem walorów krajobrazu z punktu widzenia rozwoju turystyki. Jest to przede wszystkim wynik wpływu następujących czynników:

- duże urozmaicenie rzeźby terenu, które tworzy fizjonomię krajobrazu typowo górskiego (środkowogórskiego), znajdującego się na wysokości powyżej 750 m n.p.m. (ok. 20% obszaru Słowacji); na terenach tych są bardzo sprzyjające warunki dla rozwoju turystyki oraz sportów zimowych;

- względnie sprzyjające warunki klimatyczne, które latem, dzięki wysokiej średniej temperaturze, umożliwiają kąpiele na wolnym powietrzu (2–3 miesiące), a zimą, dzięki wysokiej pokrywie śnieżnej, stwarzają warunki do rozwoju sportów zimowych (4–6 miesięcy);

- stosunkowo obfite występowanie źródeł wód mineralnych (więcej niż 1 tys.), z których kilka ma charakter leczniczy, lub należy do źródeł gorących; ta część walorów krajobrazu wyraźnie przyczynia się do powstawania uzdrowisk.

Zróżnicowanie przestrzenne osobliwości rzeźby oraz przydatność klimatu dla rozwoju sportów zimowych umożliwiają wyróżnienie na terenie Słowacji trzech stref turystycznych:

- strefę centralną,
- strefę przejściową,
- strefę peryferyjną.

Centralna strefa turystyczna. Północną część obszaru Republiki Słowacji wypełnia centralna strefa turystyczna, do której należą najwyższe oraz najbardziej atrakcyjne góry słowackie – Tatry, Tatry Niskie, Mała Fatra, Wielka Fatra i Słowacki Raj. Na ich terenie rozwój turystyki ma już długotrwałą tradycję. Turystyka należy tutaj do głównych aktywności społeczno-ekonomicznych, które wywierają wpływ na ich rozwój regionalny. Ponieważ na obszarze tym ustanowiono parki narodowe, rozwój turystyki jest tutaj ograniczony i znajduje się w ciągłej kolizji z ochroną środowiska, skierowaną na trwałe utrzymanie istniejących walorów środowiska przyrodniczego.

Zasadnicze znaczenie dla atrakcyjności turystycznej rejonu Tatr ma krajobraz wysokogórski z alpejskim typem rzeźby terenu. Tereny te są odwiedzane przez turystów od ponad stu lat. Turyści chętnie uprawiają turystykę wysokogórską (latem), sporty zimowe (zimą) oraz korzystają z leczenia klimatycznego (cały rok). Ośrodki turystyczne Tatr Wysokich znajdują się w trzech piętrach wysokościowych – na podgórzu (bazy noclegowe), w niskich częściach stoków (funkcja wypoczynkowa oraz lecznicza) i w środkowych częściach stoków (funkcja sportowa). Największe ośrodki Tatr Wysokich (Štrbské Pleso, Starý Smokovec, Tatranská Lomnica) należą jednocześnie do najważniejszych ośrodków turystycznych Słowacji, o dużej atrakcyjności międzynarodowej. W końcu lat osiemdziesiątych, kiedy obszar Tatr Wysokich odwiedzało co roku 5–7 mln gości, na terenach najbardziej odwiedzanych wystąpiło poważne zagrożenie degradacją walorów przyrodniczych krajobrazu. Wyrażna podwyżka cen usług turystycznych oraz zmiany w orientacji zainteresowania turystycznych gości (z Czech, Węgier, byłej Niemieckiej Republiki Demokratycznej) przyczyniły się w połowie lat dziewięćdziesiątych do istotnego zmniejszenia przyjazdów gości w Tatry Wysokie (519 tys. noclegów w 1996 r.), co wpłynęło na względnie zadowalającą relację między liczbą odwiedzających a wymogami ochrony środowiska.

Walory turystyczne Tatr Niskich z ogromnym grzebieniem centralnym oraz kilku dziesiątkami głębokich dolin, stwarzają sprzyjające warunki do rozwoju turystyki (przez cały rok) oraz sportów zimowych (zimą). Ośrodki turystyczne Tatr Niskich tworzą stosunkowo rzadką sieć jednostek osadniczych o funkcji wypoczynkowej (Donovaly, Demänovská Dolina, Mýto pod Ďumbierom, Liptovský Ján, Vyšná Boca). Powstały one poprzez stopniową rozbudowę górskich wsi, które z czasem stały się ośrodkami sportów zimowych. Pozytywne wpływy turystyki na rozwój regionalny przejawiają się przede wszystkim we wspomnianych wyżej ośrodkach. Dalszy rozwój tych miejscowości ograniczony jest wymogami ochrony środowiska. W pozostałych częściach regionu Tatr Niskich istnieją jeszcze stosunkowo duże rezerwy walorów krajobrazu.

Rejony Wielkiej oraz Małej Fatry mają sprzyjające warunki do rozwoju turystyki (cały rok) oraz sportów zimowych (zimą). Rozwój ośrodków turystycznych rozpoczął się tutaj dopiero w ostatnich dziesięcioleciach. Powstały one jako nowe centra osadnictwa na terenach osadnictwa starszego. Najważniejszym ośrodkiem jest Terchová (z bliskim terenem wypoczynkowym Vrátna). Ze względu na małą powierzchnię obszaru Małej Fatry i na jej wykorzystanie w okresie całego roku, relację między pojemnością walorów turystycznych krajobrazu a jego współczesnym wykorzystaniem można oceniać jako stosunkowo wyważoną. W rejonie Wielkiej Fatry istnieją jeszcze rezerwy rozwoju turystyki.

Walory krajobrazu dla rozwoju turystyki w regionie Słowackiego Raju określa atrakcyjność rzeźby płaskowyżów krasowych oraz głębokich wąwozów, któ-

re stwarzają sprzyjające warunki dla rozwoju turystyki letniej. Główne ośrodki turystyki w tym rejonie lokalizowane są przy jej północnym (Hrabušice, Smižany) oraz południowym krańcu (Dedinky, Mlynky). Powstały one jako odrębne jednostki osadnicze o funkcji wypoczynkowej. Służą jako punkty wyjściowe dla turystów na teren całego Słowackiego Raju. W sezonie zimowym są również wykorzystywane jako ośrodki sportów zimowych. Wbrew dużej wrażliwości środowiska przyrodniczego na działalność antropogeniczną, można stwierdzić, iż w wykorzystaniu walorów turystycznych krajobrazu istnieją tutaj jeszcze rezerwy.

Prześciowa strefa turystyczna. Centralną strefę turystyczną od strony południowej oddziela przejściowa strefa turystyczna. Należą do niej tereny Republiki Słowacji o średniej atrakcyjności walorów krajobrazu z punktu widzenia rozwoju turystyki. Co prawda, rzeźba jest tutaj mniej urozmaicona niż w najwyższych górach Słowacji, lecz są to obszary przydatne dla rozwoju turystyki. Cechą korzystną tych obszarów są stosunkowo duże rezerwy terytorialne oraz bardzo dobry stan z punktu widzenia ochrony środowiska. Można oczekiwać, że w przyszłości znaczenie turystyczne tej strefy wzrośnie.

Peryferyjna strefa turystyczna. Do peryferyjnej strefy turystycznej należą południowe części obszaru Słowacji, o mniejszym zróżnicowaniu rzeźby. Turystyka ma w tej strefie wyraźnie charakter sezonowy (letni) i koncentruje się tylko w kilku miastach w pobliżu większych zbiorników wodnych oraz w okolicach źródeł wód gorących.

2.3.2. REGIONY WĘZŁOWE

Oprócz stref, w modelu regionalnym turystyki Słowacji jako odrębne jednostki przestrzenne występują również regiony węzłowe, identyfikowane z zapleciami wypoczynkowymi największych miast Republiki Słowacji. Kształtowanie tych regionów kieruje się innymi prawami niż kształtowanie stref. Centrum rozwoju turystyki są w tym przypadku duże miasta, w których jest skupiona duża liczba osób zainteresowanych turystyką krótkoterminową. Istnieje prosta zależność między liczbą mieszkańców miasta a liczbą zainteresowanych uczestnictwem w turystyce krótkoterminowej. Liczba uczestników turystyki krótkoterminowej narasta nie tylko w liczbach absolutnych, ale również w strukturach procentowych.

Rolę decydującą w kształtowaniu regionów węzłowych tego typu odgrywała odległość, mierzona głównie długością czasu dostępu do miejsc atrakcyjnych z punktu widzenia turystyki. Odległość ta ogranicza możliwości czasowe oraz finansowe udziału mieszkańców w turystyce krótkoterminowej. Oddziaływanie odległości może powodować wyraźną inwersję w wykorzystaniu walorów

krajobrazu dla rozwoju turystyki, kiedy mniej atrakcyjne tereny zlokalizowane w zapleczach wypoczynkowych miast są intensywniej wykorzystane niż tereny o wyższej atrakcyjności turystycznej, położone w obszarach peryferyjnych.

Właśnie ten fakt przesądza o włączeniu regionów węzłowych do modelu regionalnego turystyki. W licznych fragmentach zapleczy wypoczynkowych miast Republiki Słowacji turystyka uzyskała pozycję głównego czynnika regionotwórczego, podobnie jak ma to miejsce w najważniejszych regionach turystycznych Słowacji. Wśród zapleczy wypoczynkowych największych miast Słowacji (miast o liczbie mieszkańców powyżej 50 tys.) wyróżnić można trzy strefy:

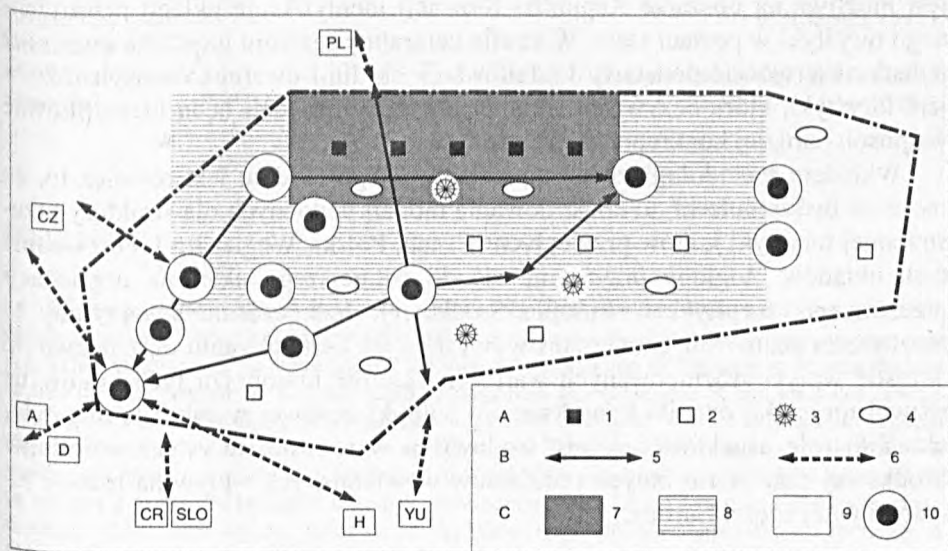
- strefę podmiejską (dostępną w ciągu 15–30 min),
- bliższą strefę wiejską (dostępną w ciągu 30–45 min),
- dalszą strefę wiejską (dostępną w ciągu 45 i więcej minut).

Charakter regionów węzłowych określają (poza już wspomnianą odległością) również inne czynniki, np. nie tylko zróżnicowanie przestrzenne atrakcyjności turystycznej okolicy miasta, lecz również różnego typu bariery (na przykład granica państwowa), kształt sieci komunikacyjnej itp. W związku z tym, nie ma zaplecza o idealnie koncentrycznym kształcie. Kształt ten jest zazwyczaj przeciągnięty w kierunku głównych linii komunikacyjnych.

Dla struktury wewnętrznej zaplecza wypoczynkowego miast charakterystyczne jest występowanie kilku ośrodków turystyki (gmin), określonych jako ośrodki lokalne turystyki. Na obszarze Republiki Słowacji występują dwa typy podstawowe ośrodków lokalnych turystyki. Pierwszy typ reprezentują ośrodki, które powstały przeważnie jako nowe jednostki osadnicze na terenach do tej pory słabo zaludnionych. Od momentu powstania pełnią funkcję wypoczynkową. W tym typie dominują „chaty” (domy letniskowe), o różnym stopniu wyposażenia. Drugi typ ośrodków lokalnych turystyki w zapleczach wypoczynkowych miast Słowacji reprezentują stare jednostki osadnicze, położone w najbardziej atrakcyjnych częściach tych zapleczy. W tych miejscowościach można obserwować transformację dawnych funkcji (głównie funkcji mieszkaniowej) do funkcji wypoczynkowej. Zmiana dotyczy nie tylko wykorzystania domów, lecz również podniesienia standardu ich wyposażenia.

Na terenie Słowacji znajduje się 11 miast, które mają powyżej 50 tys. mieszkańców. Każde miasto z tej grupy dysponuje dobrze ukształtowanym zapleczem wypoczynkowym. Niektóre zaplecza bliskich miast pokrywają się (Bratislava–Trnava, Košice–Prešov, Žilina–Martin itp.). Ze względu na stosunkowo duże różnice w liczbie mieszkańców tych miast, a co za tym idzie, w wykorzystaniu ich zapleczy wypoczynkowych, można na terenie Słowacji wyróżnić dwa stopnie hierarchiczne regionów węzłowych. Do stopnia wyższego należą zaplecza wypoczynkowe Bratysławy (450 tys. mieszkańców) oraz Koszyc (240 tys. mieszkańców), w których znajduje się jedna trzecia indywidualnych obiektów wypoczynkowych (domów letniskowych) Słowacji. Do stopnia niższego należą zaplecza wypoczynkowe miast liczących 50–100 tys. mieszkańców, w których

znajduje się dalsza jedna trzecia obiektów lotniskowych (Preszów, Nitra, Žilina, Banská Bystrica, Trnava, Martin, Trenčín, Poprad, Prievidza).

Rys. 1. Model przestrzenny turystyki Słowacji

A – ośrodki: 1 – ośrodki wypoczynkowe całoroczne, 2 – ośrodki wypoczynkowe sezonowe, 3 – uzdrowiska, 4 – miejskie ośrodki turystyki; B – osie wzrostu: 5 – na obszarze Republiki Słowacji, 6 – poza obszarem Republiki Słowacji; C – obszary: 7 – centralna strefa turystyczna, 8 – przejściowa strefa turystyczna, 9 – peryferyjna strefa turystyczna, 10 – zaplecze wypoczynkowe miast

Dessin 1. Le modèle spatial du tourisme de la Slovaquie

A – les centres: 1 – centres de repos fonctionnant pendant toute l'année, 2 – centres saisonniers de repos, 3 – stations balnéaires et climatiques, 4 – centres urbains de repos; B – les axes de croissance: 5 – sur le territoire de la Slovaquie, 6 – à l'extérieur de la Slovaquie, C – les terrains: 7 – la principale zone touristique, 8 – la zone touristique transitoire, 9 – la zone touristique périphérique, 10 – les dépendances touristiques des villes

3. WNIOSKI

Stworzenie modelu regionalnego turystyki Słowacji pozwala w sposób przeglądowy prezentować podstawowe elementy struktury przestrzennej turystyki tego kraju. W ramach opracowania tego modelu, który w sposób syntetyczny przedstawia kilka poziomów uogólnień, zaprezentowana została pierwsza wersja struktury regionalnej turystyki Republiki Słowackiej. Jest to tylko wstęp do prob-

lematyki, którą można modyfikować, rozwijać oraz sformułować w zupełnie inny sposób. W przyszłości na pewno pojawią się nowe impulsy, które pozwolą sformułować nowe wnioski. Na przykład w chwili obecnej sprawdziło się, iż nie jest możliwa na obszarze Republiki Słowacji identyfikacja układu przestrzennego turystyki w postaci sieci. W strefie centralnej rozwoju turystyki można już jednak obserwować podstawy kształtowania się linii uwarunkowanych rozwojem turystyki, które oczywiście autorzy przyszłych modeli będą identyfikować w sposób bardziej konkretny.

Wkładem metodologicznym zaprezentowanego modelu jest również to, że może on być impulsem do konstruowania modeli podobnych dla struktury przestrzennej turystyki krajów przyległych (Czech, Polski, Węgier itp.). Porównanie tych układów mogłoby przyczynić się do pełniejszego ukazania organizacji przestrzennej turystyki w Europie Środkowej. Jednocześnie stworzyłoby to możliwości oceny roli granic państwowych w jej kształtowaniu oraz pozwoliło określić wpływ zróżnicowanych wartości walorów krajobrazu tych krajów na rozwój turystyki; oceniło konsekwencje polityki cenowej w zakresie turystyki, określiło rolę aspektów ochrony środowiska w rozwoju turystyki w Europie Środkowej oraz wielu innych problemów wywierających wpływ na rozwój turystyki w tej części Europy.

PIŚMIENNICTWO

- Atlas Slovenskej socialistickej republiky*, SAV, Bratislava 1980.
- Atlas životniho prostředí a zdraví obyvatelstva ČSFR*, Geografický ústav ČSAV, Brno 1992.
- Benthien B., 1997, *Geographie der Erholung und des Tourismus*, Justus Perthes Verlag, Gotha.
- Clary D., 1993, *Le tourisme dans l'espace français*, Masson, Paris.
- Cliff A., Ord J. K., 1975, *Model building and the analysis of spatial pattern in human geography*, Journal of the Royal, Stat. Soc., 37, p. 297–348.
- Kostrowicki A. S., 1975, *Podejście systemowe w badaniach nad rekreacją*, „Przegląd Geograficzny”, nr 47, s. 263–278.
- Krzymowska-Kostrowicka A., 1980, *Terytorialny system rekreacyjny. Analiza struktury i charakteru powiązań*, „Prace Geograficzne”, nr 138.
- Mariot P., 1970, *Probleme der Typisierung von Fremdenverkehrsorten in der ČSSR*, Münchener Studien zur Sozial- und Wirtschaftsgeographie, 6, s. 37–48.
- Mariot P., 1983, *Geografia cestovného ruchu*, Veda, Bratislava.
- Mariot P., 1995, *Graficzny model struktury przestrzennej Tatr Wysokich*, „Turyzm”, t. 5, z. 2, s. 105–116.
- Miossec J. M., 1977, *Un modèle de l'espace touristique*, L'Espace Géographique, 6, 1, s. 41–48.
- Pearce D., 1995, *TourismToday: A Geographical Analysis*, Longman Scientific and Technical, Essex.
- Preobrażenskij V. S., Vedenin J. A., Stupina N. M., 1984, *Development of Recreational Geography in the USSR*, GeoJournal, 9, p. 96–110.

Rognant L., 1990, *Un Géo-système Touristique National l'Italie, essai systemique*, Centre de Haute Etudes Touristiques, Aix-en-Provence.

RNDr. Peter Mariot, CSc
Geografický ústav SAV
Štefánikova 49
814 73 Bratislava
Słowacja

Wpłynęło:
15 listopada 1998 r.

Z języka słowackiego przetłumaczył:
RNDr René Matlović PhD.

RESUME

Le développement du tourisme en Slovaquie après 1990 peut être divisé en 4 étapes. On peut définir la période 1990–1992 comme celle, dans laquelle on réalisait les changements de base dans la structure du tourisme en Slovaquie, qu'a entraîné l'introduction de l'économie de marché libre au lieu de celle centralisée. Les difficultés se rapportant aux passeports et aux visas que rencontraient les habitants des pays occidentaux devenues surmontables, ce sont les touristes, de l'Europe Occidentale qui ont commencé à venir en Slovaquie. Très considérablement s'est augmenté le nombre des hôtes d'Autriche et d'Allemagne, qui arrivaient avant tout pour satisfaire leur curiosité en observant la vie des habitants d'un pays post-communiste. La naissance de l'état indépendant slovaque (1.01.1993) est au début de la deuxième étape du développement du tourisme en Slovaquie, qui durait jusqu'à l'an 1996. Ce qui caractérise cette étape c'est le développement extensif du tourisme. Plusieurs facteurs, parmi lesquels le plus important était que les habitants de la Bohême arrivaient chaque année, ont décidé que dans les années 1993–1996 relativement très rapidement croissait le nombre des touristes étrangers et la grandeur des revenus de devises qu'apportait le tourisme. Le tourisme se développait presque sans problèmes, mais la solution des problèmes adéquats juridiques et de marketing ne l'accompagnait pas. En 1997 commence la troisième étape du développement du tourisme en Slovaquie, que caractérise la stagnation et la chute (tabl. I).

Dans le modèle régional du tourisme de la République de Slovaquie (dessin 1) le rôle des éléments principaux jouent les centres, les axes de l'accroissement et les superficies (zones, régions de jonction). Sur le terrain de la Slovaquie, on réalisait quelques typologies des centres touristiques, qui ont exploité les données numériques. Dans sa forme la plus synthétique, presque modèle, les types des centres du tourisme de la République ont été présentés sur la carte Tourisme et repos, publiée dans l'Atlas du milieu et de la santé des habitants de la Tchécoslovaquie (1992). Selon la modification définie des notions appliquées dans l'élaboration de cette carte, on peut distinguer quatre types principaux des centres du tourisme sur le territoire de la Slovaquie: les centres, de repos ouverts pendant toute l'année, les centres de repos saisonniers, les stations climatiques et balnéaires, les centres urbains du tourisme. Le tourisme exploitait la disposition existante du réseau de communication de la Slovaquie. Certaines voies de communication et de jonction ont une grande importance du point de vue du tourisme. En connexion avec cela, on peut distinguer trois axes de croissance qui sont des voies principales du mouvement des touristes. Le plus important est l'axe Bratislava–Žilina–Poprad, qui unit le plus grand centre économique et la capitale du pays avec l'importante région industrielle de la Slovaquie (Považie) et les plus grands terrains de sport (Tatra). Le deuxième axe est formé par la voie de communication Bratislava–Banská Bystrica–Poprad, qui ainsi que le premier unit la capitale du pays, Bratislava avec la région de Tatra, mais qui traverse la Slovaquie Centrale. Y domine nettement le mouvement des touristes du pays et de ceux qui sont attirés par la région de Basses Tatra. Le troisième axe de croissance, du point de vue du tourisme est constitué par l'itinéraire passant par Trstena, Ružomberok, Banská

Bystrzyca, Šahy. C'est un segment important de la voie européenne (E77) unissant la région de la Baltique et l'Europe Sud-Est. La fonction de transit caractérise cette voie.

La différenciation spatiale des particularités du relief du sol et l'utilité du climat pour le développement des sports d'hiver rendent possible la distinction de trois zones touristiques sur le territoire de la Slovaquie: la zone centrale, la zone transitoire, la zone périphérique. La partie nord de la République de Slovaquie constitue la zone centrale du tourisme. Y sont situées les plus hautes et les plus attrayantes montagnes slovaques: Tatra, Hautes Tatra, Basses Tatra, Petite Fatra, Grande Fatra, Paradis Slovaque. Sur ces terrains la tradition touristique existe depuis longtemps. Toutes les principales activités socio-économiques qui exercent une influence sur le développement régional se lient avec le tourisme. Sur ces terrains sont fondés plusieurs parcs nationaux, donc le développement du tourisme est limité par les intérêts du milieu qui visent au maintien de ses valeurs naturelles. La centrale zone touristique est entourée du Sud par la zone touristique périphérique. A celle-ci appartiennent les terrains de la République dont les valeurs du paysage sont médiocres du point de vue du tourisme. Il est vrai que le relief y est moins varié que dans les plus hautes montagnes de la Slovaquie, mais les terrains sont excellents pour la pratique de toutes les formes du tourisme. La zone périphérique comprend les parties Sud du territoire de la République aux valeurs minimales du relief du sol. Dans cette zone le tourisme a le caractère saisonnier (estival).

Outre les zones dans le modèle régional du tourisme en Slovaquie, il existe aussi des unités spatiales à part, c. à d., des régions de jonction, qui accueillent pour le repos les habitants de grandes villes de la République. La formation de ces régions s'opère selon les lois différentes que celle des zones. Le fond du développement du tourisme constituent, dans ce cas-là, les grandes villes où sont concentrés de nombreux habitants intéressés dans le tourisme de courte durée. Dans le cadre des dépendances de repos des plus grandes villes slovaques (habitées par plus de 50.000 personnes) on peut distinguer trois zones: zone suburbaine (accessible en 15-30 minutes), zone rurale peu éloignée (accessible en 30-45 minutes), zone rurale assez lointaine (accessible en 45 minutes et plus).

La création du modèle régional du tourisme en Slovaquie permet de présenter en forme démonstrative les éléments essentiels de la structure spatiale du tourisme de la République de Slovaquie. Le modèle présenté a cet atout, qu'il peut inspirer la création des modèles pareillement conçus des structures spatiales du tourisme dans les pays avoisinants (Bohême, Pologne, Hongrie). La comparaison de ces dispositions pourrait contribuer à l'amélioration de la connaissance de l'organisation spatiale du tourisme en Europe Centrale. En même temps elle permettrait d'apprécier le rôle des frontières d'état dans la formation du tourisme, de définir l'influence des valeurs différenciées du paysage de ces pays sur le développement du tourisme, d'évaluer les conséquences de la politique de prix dans le domaine du tourisme, d'estimer le rôle des de la protection du milieu dans le développement du tourisme en Europe Centrale, qui avec la Slovaquie va devenir la base nouvelle du développement du tourisme sur l'échelle continentale.

Traduit par Lucjan Kowalski

SUMMARY

The development of tourism in Slovakia after 1990 can be divided into four stages. The years 1990-1992 can be defined as the time when the basic transformations in the structure of tourism in Slovakia took place. They were caused by the transition from the centralized economy to the free market economy. After liquidating passport and visa limitations in the contacts with East European countries, the dominating visitors in Slovakia were tourists from Eastern Europe. The number of

guests from Austria and Germany increased dramatically. They came mainly in order to satisfy their curiosity about the life of the inhabitants of post-communist countries. The emergence of an independent country of Slovakia (1st January 1993) opens the second stage in the development of tourism there, which lasted till 1996. A characteristic feature of this stage was an extensive development of tourism. Due to the co-existence of different factors, like first of all the fact that the inhabitants of the Czech Republic started visiting Slovakia ever year, in the years 1993–1996 the number of foreigners and the amount of foreign currency gains from tourism was increasing relatively fast. The development of tourism, rather devoid of problems, does not, however, go along with introducing adequate legal and marketing solutions. In 1997 the third stage in the development of tourism in Slovakia begins, with its characteristic stagnation and decline of tourism (Table I).

In the regional model of tourism in the Republic of Slovakia (Fig. 1), centres, increase axes and areas (zones, nodal regions) appear as the basic elements. In Slovakia there appeared several topologies of tourism centres. Most synthetically, almost as a model, the types of tourism centres in the Republic of Slovakia were presented on the map *Tourism and Recreation*, published in *The Atlas of Environment and Health of the Inhabitants of Czechoslovakia* (1992). After a modification of the terms used in this map one can isolate four basic types of tourism centres in Slovakia: the round the year recreation centres, seasonal recreation centres, health resorts and urban tourism centres.

Tourism has used the existing transportation system in Slovakia. Individual transportation routes and connections are of great importance, touristically. In Slovakia one can notice three increase axes, which are the basic routes of the tourist traffic users. The most important one is the Bratislava–Žilina–Poprad axis, which links the largest economic centre and the country's capital and an important industrial region of the Republic of Slovakia (Povazie) with the most important tourist region (the Tatras). The second axis runs along the transportation route of Bratislava–Banská Bystrica–Poprad, which, similarly to the first axis, links the capital of Slovakia, Bratislava, with the Tatra region, but runs through Central Slovakia. The majority of tourists here are tourists from the country and those interested in visiting the tourist region of the Low Tatra Mountains. The third increase axis is made by the route which runs from Trstena to Ružomberok to Banská Bystrica to Sahy. It is an important part of a European route E77, which links the Baltic region with south-east Europe. A characteristic feature of the traffic along this route is the transit function.

The spatial variety of the landscape and the benefits of the climate to the development of winter sports makes it possible to isolate three tourist zones in Slovakia: the central zone, the transitional zone and the peripheral zone. The northern part of the Republic of Slovakia is covered by the central tourist zone, which encompasses the highest and the most attractive Slovakian mountains – the Tatras, High Tatras, Low Tatras, Small Fatra, Big Fatra and the Slovakian Paradise. In this region tourism has a long tradition. Tourism here is one of the main socio-economic activities, which influence the development of the region. As such areas have been established national parks, the development of tourism is limited by the interests of environmental protection, which is directed towards preserving the existing beauty of the natural environment. On its southern side the central tourist zone borders with the transitional tourist zone. It covers those areas of the Republic of Slovakia which, as far as the development of tourism is concerned, present an average value of the landscape. Although the landscape is less varied here than in the highest mountains of Slovakia, the areas are very useful in the development of very different forms of tourism. A very positive feature of these areas are relatively large territorial reserves and very good condition as far as environment protection is concerned. The peripheral tourist zone covers the southern parts of Slovakia with the least interesting landscapes. Tourism here is of seasonal character.

Apart from zones in the regional model of tourism in Slovakia, there are also nodal regions, as individual spatial units, which represent the recreation reserve of the largest cities in the Republic of Slovakia. The shaping of these regions is governed by rules different from those in the case of the zones. The nucleus of the development of tourism here are big cities, where large numbers of

people interested in short-term tourism are concentrated. In the recreation reserves of the largest cities in Slovakia (cities over 50 thousand inhabitants) one can isolate three zones: the suburb zone (accessible within 15–30 minutes), the closer country zone (accessible within 30–45 minutes) and the further country zone (accessible within 45 minutes or more).

Creating a regional model of tourism in Slovakia makes it possible to present the most essential elements of the spatial structure of tourism in the Republic of Slovakia. Another advantage of the presented model is also the fact that it can trigger creating models of similarly analysed spatial structures of tourism in neighbouring countries (Czech Republic, Poland, Hungary). Comparing these arrangements could lead to a better knowledge of the spatial organization of tourism in Central Europe. At the same time it would make it possible to evaluate the role of these countries' borders in shaping it, define the influence of different value landscapes on the development of tourism, evaluate the consequences of the price policy in tourism and the role of environment protection for the development of tourism in Central Europe, which together with Slovakia will become a new basis for the development of tourism on the continental scale.

Translated by Ewa Mossakowska